

Kevevári István

**A derridai dekonstrukció találkozása a Critical Legal Studies-zal
-Avagy a jogértelmezés kérdése Drucilla Cornell elméletében**

Szellemi háttér és bevezető

A XX. század második felétől, ha pontosabban szeretnénk fogalmazni, akkor a '60-as, '70-es évektől, a modernség formalista-pozitivisták jogelméletének kritikája egyre nyilvánvalóbban jelent meg az amerikai jogelméletben. Az ún. kritikai jogi mozgalom¹ a hagyományos modernista-formalista jogi dogmákat szerette volna átírni egy igazságosabb társadalom létrehozása érdekében. Ezen mozgalom több szálon is kötődött a század eleji amerikai jogi realizmushoz és a kontinentális marxista-baloldali gondolkodáshoz (pl.: Frankfurti iskola, Sartre).

A kritikai jogi mozgalom kereteiben megfogalmazódott elméletek közös pontja a jog és a politika azonosítása, népszerű megfogalmazásában: „*law is politics*”. A '80-as évek végére ezen elméletek a kifulladás jeleit mutatták, az amerikai (baloldali) jogelmélet kritikus emancipatórikus beállítódású irányzata a *gender*-elméletben és a derridai dekonstrukcióban találta meg a maga új eszközeit és kérdéseit.

Erre az „új irányra” példa Drucilla Cornell² *The Philosophy of Limit*³ című könyve, amely egyfajta példája kíván lenni annak, hogyan lehetne egy „dekonstruktivisták jogelméletet” írni. Tanulmányomban elsősorban a jogértelmezés problémáját szeretném körbejárni Drucilla Cornell elméletében, amelyet a „határ filozófiájának” nevezett el.

Derrida, a dekonstrukció és a jog

A dekonstrukció mibenlétéről komoly viták vannak. Filozófiai háttérének elemzésébe nem szeretnék jelen tanulmány kereteiben részletekbe menően foglalkozni, csak azokkal az alapvetésekkel foglalkoznék, amelyek a jogfilozófusok számára fontosak lehetnek.

Amit le kell szögeznünk, hogy a dekonstrukció nem jogi fogalom. Eredetét az irodalomtudomány és a filozófia területén kell keresnünk. Kiinduló pontja az ún. „logocentrizmus kritikája”, mely szerint a szavak mögött van egy „érvényességet biztosító kijelentő”⁴. Ez egy olyan metafizikai valóság, amely biztosítja a fogalmaink és az őket jelölő szavak között kapcsolatot. „A lét közvetített, de a közvetítések mögött az emberi (vagy isteni) célkitűző szándék rejlik.”⁵ „A jel – ahogy általában tartják – magának a dolognak, a jelenlévő

¹ Critical Legal Studies, röviden CLS

² Drucilla Cornell, amerikai jogász, filozófus, a politológia, az összehasonlító irodalomtudomány és a Women's studies professzora a Rutgers University-n. A Cardozo School of Law keretein belül lezajlott dekonstruktivisták konferenciák megszervezésével (ezek keretében fogalmazta meg Jacques Derrida először a gondolatait a jogról) kulcs szerepe volt az amerikai jogi dekonstrukció kialakulásában. Magyarul nyomtatásban egyetlen tanulmánya jelent meg: „*Erőszak – álruhában: Az igazságosság mezébe öltöztetett jog*” Simon Attila fordításában (Vulgo 6. évfolyam 3. szám). Később újraközlésre került: *Az árnyék helye: tanulmányok a hatalom, a morál és az erőszak kérdéseiről*; szerk. Gulyás Gábor, Széplaky Gerda (Pozsony: Kalligram, 2011)

³ DRUCILLA CORNELL: *The Philosophy of Limit* (New York-London: Routledge, 1992)

⁴ BÓKAY ANTAL: *Bevezetés az irodalomtudományba* (Budapest: Osiris Kiadó, 2006) 239. o.

⁵ Uo.

dolgoknak a helyébe lép, miközben a 'dolog' itt mind a jelentésre, mind pedig a referensre érvényes. A jel a jelenlétét távollétében reprezentálja, azt helyettesíti.”⁶ A dekonstruktivisták ezzel szemben radikálisan elválasztják egymástól a jelet és a jelölőt, a fogalmak „mögött” nincs egy elsődleges ontológiai valóság, amely igazolná őket.

A legegyszerűbb, ha úgy fogalmazzunk, hogy a dekonstrukció irodalmi-filozófiai szövegek olyan olvasási gyakorlata, amely a szövegben meglévő dichotómikus oppozíciókban meglévő hierarchia megbontásával próbálja a meglévő fogalmi struktúrákat megbontani.⁷ De a dekonstrukciós aktivitás mégsem egy nihilista destruktív elmélet, ahogy azt kritikusai gyakran megfogalmazzák (bár tagadhatatlan a dekonstruktivisták kapcsolata Nietzschével). Bókay Antal így fogalmaz: „a dekonstrukció nem negatív jelenség, nem destruktív, hanem olyan folyamat, amely nyomán bár elvesznek megnyugtató konstrukciók, de közben fontos új jelenségek és jelentések jönnek létre.”⁸

A struktúrákban a fogalmak nem békés együttélésben, hanem erőszakos hierarchiában vannak. A dekonstrukció célja, hogy ezeket az összetartozó fogalmi párok közötti alá-fölé rendeltségi viszonyokat dekonstruálja.⁹ Ám a dekonstrukció nem jelenti rögtön a hierarchia megfordítását! Ez a pillanat az, amikor lehetőség van ezeknek a fogalmaknak az újraírására és a kettejük közötti kapcsolat újraértelmezésére.

A jogfilozófia számára Derrida és a dekonstrukció azért fontos, mert a '90-es évektől egyre erősebben jelenik meg egyfajta dekonstruktív stílus az amerikai jogi kurzusokon.¹⁰ A jog és a dekonstrukció kapcsolatának „nyitánya” (úgy is mondhatnánk alapszövege) Jacques Derrida *The Force of Law* című munkája¹¹, amely több motívumával is kijelölte a jog dekonstruktivista olvasatának irányait.

Először is a *Force of Law* a jog és az igazság(osság) kapcsolatát boncolgatja, amely a jogfilozófia egyik legrégebbi kérdése. Derrida szerint a jog erejének kezdetén egy erőszakos erő rejlik, amely hitet követel önmaga igazságosságának elfogadásra.¹² Hiszen, Pascalra utalva, „nem volt rá mód, hogy erőt adjanak az igazságnak, ezért úgy rendezték, hogy az legyen igazságos, ami erős”¹³ A jog megköveteli magának, hogy kövessék, ha nem így történik, akkor kikényszerítik azt.

Amikor tehát a jogteremtő erőszak a maga dialektikus körforgásában átsap jogfenntartó erőszakba¹⁴, akkor nincs mód a „rendszeren belül” kérdezni a jogi autoritás és igazságosságának alapjára. Hiszen, ez az erőszak hozta létre azt az intézményes nyelvet és struktúrát, amivel le lehetne írni.¹⁵ A jog végeredményben nem egyenlő az igazságossággal¹⁶,

⁶ JACQUES DERRIDA: *Az el-különbözés* In Szöveg és interpretáció; Szerkesztette: Bacsó Béla (Budapest: Cserépfalvi Kiadó, 1991) 48. o.

⁷ JONATHAN CULLER: *On Deconstruction* (Ithaca: Cornell University Press, 1985) 85-86. o.

⁸ BÓKAY i. m. 238. o.

⁹ G. SCRAPETTA – J. L. HUNDEBINDE: *Positions Interview with Jacques Derrida* In *Diacritics* 4. szám 1972) 36. o.

¹⁰ Erről Jack Balkin írt részletesebben: JACK M. BALKIN: *Deconstruction's Legal Career* In *Cardozo Law Review* Vol. 27 2005/2.

¹¹ JACQUES DERRIDA: *The Force of Law: The Mystical Foundation of Authority* In *Cardozo Law Review* Vol. 11:919 (1990)

¹² DERRIDA i. m. 939. o.

¹³ BLAISE PASCAL: *Gondolatok*; fordította: Pödör Sándor (Budapest: Gondolat Kiadó, 1983) 150.

¹⁴ WALTER BENJAMIN: *Az erőszak kritikája* In *Angelus Novus*; válogatta, és jegyzetekkel ellátta: Radnóti Sándor; fordította: Bence György (Budapest: Magyar Helikon: Európa Könyvkiadó 1980) 36. o.

¹⁵ DERRIDA i. m. 943-941. o.

¹⁶ DERRIDA i. m. 947. o.

mert a jogi döntések rideg kalkuláció eredményei, ezzel szemben az igazságosságot – Emmanuel Levinas nyomán – a Másikhoz való viszonyban fogalmazza meg, amely egy olyan végtelen felelősségben nyilvánul meg¹⁷, amelyet a jog a maga eszközeivel nem tud elérni, csak megrontani.

„A dekonstrukció maga az igazság.”¹⁸ Ez a legfontosabb tételmondata Derridának, de ezen kijelentését nem fejti ki, és legfőképpen jogfilozófiai konzekvenciáit nem vonja le. Ami bizonyos, hogy az igazságszolgáltatás csak akkor lesz a saját nevéhez méltó, ha megtapasztalja az igazság és jog kapcsolatának három apóriáját:

Az első a „szabály *epokhéja*”, azaz annak az ellentmondásnak feloldása, hogy az igazságosság csak akkor elérhető a bírói döntésben, ha minden egyes egyedi esetben elszakadunk a törvény betűjétől, és úgy tekintünk az előttünk álló esetre, mintha nem lenne rá szabályunk vagy precedensünk korábbról.¹⁹

A második az „eldönthetlenség kísértete”, amely az első apória fényében érthető meg igazán.²⁰ Eszerint ha a döntésünket, amely szükségszerűen együtt jár a jogértelmezéssel, igazságosan akarjuk meghozni, akkor nem támaszkodhatunk a szabályokra, ebben az esetben pedig a döntésben mindig ott van az eldönthetlenség érzése.

A harmadik a „sürgetés, amely eltakarja a tudás horizontját”, amely azt a mindennapi alapélményt fogalmazza meg, hogy az igazságos jogi döntésre azonnal lenne szükség, de a jog a maga rendszerében nem tud azonnal dönteni, hiszen sem ideje, sem kellő információja nincsen arra, hogy egy ügyet megnyugtatóan lezárjon. Így a döntés a „tudatlanság és a szabálytalanság éjszakájában” születik.²¹

Derrida a tanulmánya első felének végén arra hívja fel, hogy a jog és az igazságosság ilyen kapcsolatára nem jelenti azt, hogy „vissza kellene mennünk a kertünket művelni”, hanem azt hangsúlyozza, hogy a klasszikus emancipatórikus ideák ideje koránt sem járt még le.²² A dekonstrukció végeredményben miközben kimozdítja a hagyományos jogi fogalmakat a helyükről, nem csupán felforgat, hanem felhív a Másikkal szembeni felelősségünkre.²³

A derridai alapvetés azonban az amerikai jogirodalomban egyfajta „dekonstruktivizmusban” nyilvánult meg, amelyben a dekonstrukció gyakorlatilag módszerré vált, amellyel elsősorban a meglévő amerikai jogi doktrínákat és elveket kritizálták.²⁴ Azt lehet mondani, hogy a korábbi baloldali-marxista Critical Legal Studies új módszert talált magának ugyanazon célokért.

A határ filozófiája és az „etikai viszony”

¹⁷ DERRIDA i. m. 959.

¹⁸ DERRIDA im 945. o.

¹⁹ DERRIDA i. m. 961. o.

²⁰ CORNELL i. m. 134. o.

²¹ DERRIDA i. m. 967. o.

²² DERRIDA i. m. 971. o.

²³ DERRIDA i. m. 955. o.

²⁴ BALKIN i. m. 721. o.

Drucilla Cornell célja, hogy létrehozza a dekonstrukció „etikai olvasatát”.²⁵ Ezen olvasatnak az alapjait Jacques Derrida *The Force of Law* című tanulmánya adja. De mit is jelent ez pontosan? Az etikai kapcsolat Cornellnél egy olyan létmódot jelent (ha ez a kifejezés megkockáztatható), amely a Másikkal való viszonyt úgy vizsgálja, hogyan lehet az Én-Másik²⁶ viszonyt megszabadítani az erőszaktól.

Mit jelent az Én-Másik viszony? Az Én-Másik viszony egy elismerő viszony, egy olyan függő létmód, amelyben az Ént, a szubjektumot a Másik megszólítja, és a Másikkal szemben „végtelen felelősséggel” tartozunk. Ez a felelősség nem választás kérdése.²⁷ A másik egy arc, amely megszólít minket, és azt mondja: „ne ölj meg!”. A másikhoz való viszony aszimmetrikus, mert az Én mindig csak reagál az őt megszólító Másikra. Mint látható, ez a viszony nagyon hasonló a klasszikus kor alapvető antropológiájához, de itt mégis Emmanuel Levinas hatását kell látnunk, amely Jacques Derridán keresztül lett Drucilla Cornell elméletének alapja.

Az igazság azt jelenti, hogy a másiban felfedezem az „uramat”.²⁸

Mit jelent az erőszak? Az Én-Másik viszony akkor fordul át erőszakosba, ha a Másikat megpróbáljuk úgy kezelni, mintha nem lenne velünk szemben álló végtelen méltósággal rendelkező személy, ha azonosítani akarjuk magunkkal, ha valamilyen formában elnyomjuk, vagy az Én-Másik viszony tartalmát pozitív meghatározásokkal leírjuk, mert ezzel egyúttal redukáljuk azt. Nem nehéz észrevenni az elromlott Én-Másik viszony, és a személyközi viszonyokban megjelenő buberi Én-Az viszony között egyfajta párhuzamosságot.²⁹

Bubernél az Én-Az viszonyban az „Én kijelenti, hogy ő a tapasztalások hordozója, a környező világ pedig annak tárgya”.³⁰ Az Én-Az viszony Bubernél egy alapvető viszonyt jelképez, amelyben az Én megismerésének és a környezetéhez való viszonyának alapvető referenciális pontja kizárólagosan önmaga lesz. Ezzel szemben az Én-Te viszony egyfajta misztikus egységben áll, nem Én-ről és a mellette álló Te-ről van szó.³¹

Dekonstrukció és jogértelmezés

A jogértelmezés Drucilla Cornellnél nem egyszerűen a szavak értelmének keresése. A jogértelmezés a szöveg etikai értelmének kutatását jelenti.³²

Cornell a jogértelmezés problémájának felvázolásakor három „birodalmat” jelöl meg, amelyeket találó fordítás híján eredeti formájukban jelölöm meg:

1. *the Good, or the Law of Law* [a Jó, vagy a Jog Joga]

²⁵ CORNELL i. m. *Preface*

²⁶ Martin Buber ezt a viszonyt Én-Te viszonyként fogalmazta meg nagyhatású művében: *Én és Te* (Budapest: Európa Könyvkiadó, 1991) 5. o.

²⁷ EMMANUEL LEVINAS: *Otherwise the Being Or Beyond Essence*; ford: Alphonso Lingis (Dordrecht, Kluwer Academic Publishers, 1991) 10.

²⁸ EMMANUEL LEVINAS: *Totality and Infinite*; ford: Alphonso Lingis (TheHage/Boston/London: Martinus Nijhoff Publishers, 1979) 72. o.

²⁹ BUBER i. m. 6. o.

³⁰ BUBER i. m. 30. o.

³¹ BUBER i. m. 28. o.

³² CORNELL i. m. 100. o.

2. *the Right, or the moral Law of the self-legislating subject* [a Jogos, vagy az önszabályozó szubjektum morális törvénye]

3. *the principles inherent in an existing legal system* [azok az elvek, amelyek benne rejlenek a létező jogi rendszerben]³³

A Jó nem más, mint a Másik megszólítása, amely felelősségre hív minket³⁴, ez a jog normatív alapja. A második nem más, mint a jogos felismerése a szubjektum által, végül a harmadik a jogszabályok és jogi elvek, amelyek kiolvashatóak belőlük. A Jó [the Good] fogalma elkerülhetetlenül és szükségszerűen előkerül minden jogértelmezésnél, de ez a Jó nem egy pozitívan (azaz definícióval) körülhatárolható dolog.

A dekonstrukció és a posztmodern jogelméletek „teremtő nihilizmusa” szinte közhelyszerűen hangzik el. A nihilizmus alapélményét, azaz a nagy értékek elértéktelenedésének tapasztalatát Goodrich is kiemeli a posztmodern jogelméletek kapcsán.³⁵³⁶ Ha a nagy értékek elveszítik megalapozó normatív erejüket, akkor honnan ered a jog ereje? És hogyan lehet megtalálni egy jogelv értelmét? Cornell szembehelyezkedik a pozitívizmussal és az irracionalistákkal (a Critical Legal Studies egyes szintén dekonstruktivista teoretikusaival), ezeket az elméleteket az „alap nélküliség” elve köti össze, azaz, hogy nincsen semmilyen Jó vagy mögöttes elv, amelyből származna a jogszabályok normativitása, a jogot nem lehet a Jóban megalapozni.³⁷

Cornell leszögezi, hogy az ő olvasatában a dekonstrukció korántsem egy nihilista elmélet. A határ filozófiája szembehelyezkedik a pozitívizmussal, amely az alapnélküliséget vallva a Jó-t a jogon belül helyezte el mint igazoló, elismerési szabályt (*master rule*³⁸).³⁹

Az irracionalisták szerint a Jó egyfajta abszolút hiányként jelenik meg⁴⁰, a kezdet kezdetén már egy fajta töredezettséget találunk, a Jó nincs, így nincs olyan normatív horizontunk, amihez fordulhatnánk, ha két versengő értelmezéssel találkozunk. Azt lehet mondani, hogy ez a nihilista elmélet vált a posztmodern dekonstruktivista jogelméletek kanonikus értelmezésévé.

A két fenti elmélet közös hibája, hogy összekeverik a *Grundlosigkeit* (alapnélkülség) és az *Unsinnlosigkeit* (értelmetlenség) fogalmát.⁴¹ Mert ha komolyan vesszük ezeket az elméleteket, akkor a jognak nincs etikai jelentése, és ha ez így van, akkor az állam, vagy akinek hatalma van a jog befolyásolására, képessé válik arra, hogy a „jogos” fogalmát meghatározza. Rober Cover szerint a jognak így is túl nagy hatalma van a jelentés meghatározására.⁴²

³³ CORNELL i. m. 92. o.

³⁴ Ez a gesztus párhuzamba állítható a fichte-i Aufforderunggal [meghívással]. Vö.: FRIVALDSZKY JÁNOS: *A jogi reláció a (poszt)modern korban: Az olasz filozófusok Fichte nyomdokain* In Iustum Aequum Salutare 2010/4.

³⁵ PETER GOODRICH: *Jog és modernitás* In Mai angol-amerikai jogelméleti törekvések; Szerkesztette: Szabadfalvi József (Miskolc: Bíbor Kiadó, 1996) 222. o.

³⁶ Az olasz Gianni Vattimo egyértelműen nihilistának vallja magát. Vö.: FRIVALDSZKY JÁNOS: *A politikai barátság és a jogi viszony* In Iustum Aequum Salutare 2009/4. 39-40. o.

³⁷ CORNELL i. m. 93. o.

³⁸ Az elismerési szabályról lásd: H.L.A. HART: *The Concept of Law* (Oxford: Oxford University Press, 1994) 94-95. o.; ill. a mesterszabályról: RONALD DWORKIN: *Vajon szabályok rendszeréből áll-e a jog?* In Jog és Filozófia (Budapest: Szent István Társulat, 2008) 113-116. o.

³⁹ CORNELL i. m. 93. o.

⁴⁰ Uo.

⁴¹ CORNELL i. m. 94. o.

⁴² Uo.

Cornell Levinas elméletét tartja helyesnek, amely szerint a Jó egy ontológiai zavar, amely mindig újra megnyitja a „mi van?” kérdést, mindig egészen az alapokig lehatol kutatásában, és a kutatást a Másik iránti felelősség vezeti. A Jó levinasi értelemben alkalmatlan arra, hogy ki lehessen vetíteni valamilyen pozitív módon meghatározott Jó vagy Igazságosság fogalomra.⁴³

Az etikai értelem kereséséhez és megértéséhez fontos kiemelni a *nomos* fogalmát, amelyet Cornell egészen más értelemben használ, mint ahogy az a klasszikus jogfilozófiában vagy akár a jogtörténetben szokásos.

A *nomos* fogalma Robert Cover *Nomos and Narrative*⁴⁴ című tanulmányában szerepel abban a formában, ahogy azt Cornell átvette és használja. Cover elmélete szerint a jog egy átfogó narratív világban helyezkedik el, amelyet *nomos*nak nevez.⁴⁵ Ez a narratív világ magába foglalja a jogszabályokat, és minden olyan társadalmi szabályt, normát valamint elvet, amelyben a jog létezik, avagy az emberi cselekvést orientáló normákat. Cover elméletében nem a klasszikus *law in action* - *law in the books* felosztást kell látnunk tehát.⁴⁶ A jog és a narratíva, amelyből jelentését és normatív alapját veszi, elválaszthatatlanok egymástól.⁴⁷

A *nomos* egy olyan metanarratíva, amely alakítja és meghatározza a morális érzékünket. E normatív univerzum nélkül a jogértelmezés nem lehetséges, de a *nomos* nem csak azt tartalmazza, hogy mi van, vagy hogy mi volt. Nem csak megalapozó mítoszok képezik a jog metanarratíváját, hanem célok, álmok, s akár utópiák is.⁴⁸

A *nomos*nak nincs szüksége az államra.⁴⁹ Önmagában képes jogi jelentéseket generálni, ezen aspektusát nevezi Cover *jurisgenerativ*-nak.⁵⁰ Ezzel szemben az állami bíróságok végeredményben joggyilkosok (*jurispathic*), mert a versengő értelmezések (jogi narratívák) közül egyet kiválasztanak, és azt nevezik jogosnak.⁵¹ Az ilyen heterogén, versengő értelmezések között nem lehet tisztán jogi módon dönteni, mert „a 'jogosultság' eldönthetetlen, azaz nem mondhatjuk: mindkét oldal legitim.”⁵² De a bírósági döntések természete teszi lehetővé, hogy a jog a társadalmi kontroll eszköze legyen.⁵³

Cornell szerint a jog nyelvtani értelmének keresése rossz irány, a kérdés nem az, hogy mi a szavak értelme, hanem az, hogy a Jó milyen formát vesz fel a dekonstrukció után.⁵⁴ Azaz hogyan változtatjuk meg vele a jogot körülvevő *nomos*t, amely magába foglalja a Jó fogalmának egyfajta narratíváját is.

Az Én-Másik viszonyban mindig a Másik jelenik meg először a színen. Ő az, aki megszólít engem, és ezzel egy alapvető kapcsolat jön létre kettőnk között. A viszony akkor fordul át

⁴³ CORNELL i. m. 93-94. o.

⁴⁴ ROBERT M. COVER: *The Supreme Court, 1982 Term -- Foreword: Nomos and Narrative* In Faculty Scholarship Series; Link: http://digitalcommons.law.yale.edu/fss_papers/2705 (1983)

⁴⁵ COVER i. m. 9. o.

⁴⁶ COVER i. m. 7 o.

⁴⁷ COVER i. m. 5.o.

⁴⁸ COVER i. m. 9. o.

⁴⁹ COVER i. m. 11. o.

⁵⁰ Uo.

⁵¹ COVER i. m. 53. o.

⁵² KARÁCSONY ANDRÁS: *Jogfilozófia és társadalomelmélet* (Budapest: Pallas Stúdió-Attraktor KFT, 2000) 214. o.

⁵³ CORNELL i. m. 104. o.

⁵⁴ CORNELL i. m. 93. o.

erőszakosba, ha ebben a relációban önmagamot állítom a középpontba. A pozitivista jogelmélet hibája a külső kizárása, amely abban nyilvánul meg, hogy „ki akarja tölteni a teljes normatív teret”, így a Jó fogalmát is interiorizálni akarja.⁵⁵ De a Másik nyoma nem tüntethető el, a „ne ölj meg!” parancsa nem csak az aktuális esetben, hanem a jövőre nézve is kötelességgel és felelősséggel ruházza fel az egyént.⁵⁶ „A Jó ennek a hívásnak a visszhangja.”⁵⁷

A Jó fogalma Cornell értelmezésében jövőorientált.⁵⁸ A Másik iránti felelősségünk végtelen térben és időben. Ha meg akarjuk ragadni itt és most, akkor eláruljuk ezt a végtelen etikai felelősséget, amely a Másikhoz köt minket. Hiszen ha totálisan próbáljuk megfogalmazni és megragadni ennek tartalmát, akkor „megrontjuk” ezt a kapcsolatot. Cornell metaforája szerint a Jó olyan, mint a világítótorony fénye, csak a végpontot, a célt jelöli ki, de az odavezető utat már nem.⁵⁹

A Jó ebben az értelmezésben tehát egy elv, ha összekötjük Derrida „a dekonstrukció maga az igazság” kijelentésével. Láthatjuk, hogy a Jó fogalma mind Derridánál, mind Cornellnél messianisztikus. Az „itt és mostban” az interszjektív viszonyok szükségszerűen mindig csak halovány árnyékai annak, aminek el kell jönnie, de valójában sosem érhetjük el. Derrida azt mondja, hogy mindig csak „talán” és „eljövendő” értelemben beszélhetünk az igazságosságról.⁶⁰

A dekonstrukció örökké felbontja a meglévő status quo-t. Cornell szerint a nomos átalakítása interpretációk és viták útján „nem csak lehetséges, hanem elkerülhetetlen”.⁶¹ A jog mint nomos nem korlátozható a fennálló intézményesült jelentésekre, mert a nomos mindig átalakuláson megy keresztül.⁶² A gyakorlati ész használata az interpretációban megköveteli a dialógust Cornell elméletében, amelyet a „légy igazságos” parancsa vezet.⁶³

Egy dekonstruktív jogelmélet felé?

Cornell talányosan úgy fogalmaz, hogy „[a] jogértelmezés azt követeli, hogy emlékezzünk a jövőre.”⁶⁴ Mert miközben előttünk van az aktuális eset, és összegyűjtöttük a korábbi ügyeket, azaz a *múltbéli* precedenseket, mindig *előre* kell tekintenünk arra, hogy még „mi lehetséges”.⁶⁵

Cornell szerint a jogász a „jövőt képviseli”, és mindebből egyenesen következik jogelméletének emancipatórikus, aktivista jellege. Az értelmezéskor nem csak azt kell észben tartania, hogy mik voltak a korábbi döntések, és hogy mik az aktuális alkalmazandó jogszabályok, hanem azt is, hogy milyenek kellene lennie a társadalmi viszonyoknak.⁶⁶ Ha

⁵⁵ CORNELL i. m. 97. o.

⁵⁶ CORNELL 98. o.

⁵⁷ CORNELL 99. o.

⁵⁸ CORNELL i. m. 105. o.

⁵⁹ CORNELL i. m. 106. o.

⁶⁰ DERRIDA i. m. 971. o.

⁶¹ CORNELL i. m. 111. o.

⁶² COVER i. m.9. o.

⁶³ CORNELL i. m. 108. o.

⁶⁴ CORNELL i. m. 111. o.

⁶⁵ CORNELL i. m. 110-111. o.

⁶⁶ CORNELL i. m. 148. o.

elméletének genealógiáját nézzünk (ha pontosabbak akarunk lenni, akkor mondhatjuk, hogy az amerikai baloldali jogelméleti tradíciót), akkor láthatjuk, hogy a végcél itt már olyan, mint a lidércfény vagy délibáb, amely mindig előttünk lebeg, mindig tovább-tovább lendül. Ironikus, hogy a pragmatista Richard Rorty a hasznosság és a jobb jövő víziója kapcsán is csak a „[j]obb abban az értelemben, hogy több van benne, amit jónak tartunk és kevesebb, amit rossznak tartunk”⁶⁷, jól hangzó, de mégis üres választ tudja adni.

A probléma ezzel az, hogy a dekonstrukció végtelen spirálja valamiféle valós szociális vízió nélkül nem jogelmélet. De ha azt mondjuk, hogy versengő narratívák vannak a „helyes életről”, amelyek például meghatároznák, hogy miként kellene szabályozni például a családi kapcsolatainkat, akkor szükségszerűen értékválasztásokat kell tenni. És itt nem lehet a „ki szenved jobban?” „ki van jobban elnyomva?” kérdéseivel rangsort felállítani.

Cornell szerint „az etikák erőszakos nyitányából”⁶⁸, az alapnélküliségből következően semmilyen elméletnek sem lehet felsőbbrendűsége, ez olyan kihívás, amellyel mindig szembe kell néznünk.⁶⁹ Tehát a jogértelmezés a határ filozófiájában nem egyszerű szabályalkalmazás; a Másikhoz való etikai viszonyunk mindig azt követeli tőlünk, hogy újragondoljuk az elénk kerülő aktuális jogviszony tartalmát. A bírói szerep „megváltó” jellegű⁷⁰, nem csupán az etikai értelmet keressük a szabályokban; Cornell szerint az értelmezés, ha a Másikhoz való végtelen felelősségünket és az igazságosság ideáját komolyan vesszük, sokkal több ennél. A bírónak szem előtt kell tartania, hogy ha a döntésében meg akar felelni az igazságosság és a Jó ideájának, akkor alakítania kell a korábban kialakult domináns értelmezést, mindig új és új problémák jelennek meg. A bírói jogértelmezés szükségszerűen maga után kelljen, hogy vonja a „felfedezés” és a „feltalálás” mozzanatát.⁷¹

Az abortusz kérdését középpontba állító Roe v. Wade-ügy kapcsán elemzi Cornell a bírót és a dekonstruktív jogértelmezés kapcsolatát. Blackmun bíró ebben a kérdésben arra az álláspontra helyezkedett, hogy nem tudja megállapítani, hogy az élet mikortól kezdődik, de azt igen, hogy mikortól lesz a méhmagzat jogképes.⁷² Ezen a ponton Blackmun bíró a derridai első apória terepébe lépett. Nem csak a korábbi jogszabályokat és precedenseket vette figyelembe, hanem azt is, hogy a nők igénye az abortuszhoz való jogra milyen új szituációt teremtett.⁷³ Tehát a jogértelmezés során a bírói felelősség nem állhat meg a múlt lezárt döntéseinél, hiszen minden jogrendet megalapozó intézményes nyelv és értelmezés valahol erőszakban gyökerezik.⁷⁴

Az alapnélküliség és a jogintézmények mögötti bármiféle igazságosság igény hiánya pontosan azt jelenti, hogy nem lehet azt mondani (Cornell szerint) a méhmagzat élethez való joga mindig előbbre való lenne a nők önrendelkezési jogánál. Ezen dichotómiával pedig máris előttünk áll egy klasszikus dekonstruktivista alaphelyzet: egy dichotómikus fogalmi pár,

⁶⁷ RICHARD RORTY: *Philosophy and Social Hope* (London: Penguin Books, 1999) 28. o.

⁶⁸ DERRIDA: *Of Grammatology* (Baltimore-London: John Hopkins University Press, 1997) 140. o.

⁶⁹ CORNELL i. m. 112. o.

⁷⁰ DRUCILLA CORNELL: *Time, Deconstruction, and the Challenge to Legal Positivism: The Call for Judicial Responsibility* In *Cardozo Journal of Law and Humanities* Vol. 267. 1990 268. o.

⁷¹ Uo.

⁷² CORNELL i. m. 150.

⁷³ Uo.

⁷⁴ Az erőszak ebben az értelemben egy olyan performatív erő, amely önmaga igazságosságának elfogadását követeli meg. Ezen erő megítélésére nincsenek külsődleges mércéink az intézményes nyelven belül, mert ez az értelmező erő teremt meg a maga nyelvét, amellyel önmagát le lehetne írni. A dekonstrukció jelentősége éppen abban rejlik, hogy leleplezi ezt a nyelvet és rendszert. Vö. DERRIDA i. m. 941-943. o.

amely közül a *Roe v. Wade* ügyben az egyik fontosabbnak tűnik. A bíró felelőssége a határ filozófiája alapján ebben a szituációban pontosan azt jelenti, hogy meghallja a „gyengébb fél” véleményét, és újragondolja friss ítéletben a két jog viszonyát.⁷⁵ Drucilla Cornell elmélete a felelősség fogalmának túlhangsúlyozásával, és az alapvető jogi fogalmak (jogképesség, dogmatika, jogszabályok, jogelvek) figyelmen kívül hagyásával végeredményben nem jogelméletet, hanem egy nagyon sajátos morálfilozófiát hozott létre, amely (minden pozitív vonása ellenére) mégsem lehet a jogászok számára a gyakorlatban és elméletben használható. Pontosán azért, mert a „végtelen etikai felelősség” a Másik felé az aktuális jogviszonyban nem értelmezhető. El kell ismernünk, hogy létezik egyfajta evolutív jogértelmezés, és a neotomista jogfilozófia szerint is az emberiség fokozatosan ébred rá egyes alapvető, az ember személyiségéből fakadó jogelvekre⁷⁶, de ennek csak akkor van értelme, ha horizontként előttünk lebegő Jó valamiféle komoly ontológiai-metafizikai rendben ölt alakot. Ugyanakkor Derrida és nyomán a dekonstruktivisták (így Cornell is) elvetik a metafizika fogalmát.⁷⁷

„A jogértelmezés átalakítás”⁷⁸, foglalja össze Drucilla Cornell röviden a dekonstruktivista jogértelmezés tanulságait. A dekonstrukció – vagy ahogy Cornell nevezi, a „határ filozófiája” – nem egyszerűen olvasni akarja, vagy megfejteni a jogviszonyokat és a jogi szövegeket, hanem át akarja alakítani a fogalmait valami nehezen megragadható Jó fogalom felé közeledve. De ha szigorúak vagyunk, akkor látnunk kell, hogy Cornell vállalkozása dugába dőlt. Sem a nihilizmus „bármi lehet” árnyékából nem sikerült kilépnie, sem érvényes jogfilozófiát felvázolnia, mert amit ő ír, az csupán egy emancipatórikus beállítódású politikai filozófia módszertana.

⁷⁵ A *Roe v. Wade* esetben a texasi abortusz tiltó törvényekkel szemben a Supreme Court úgy határozott, hogy az első trimeszter idejéig az abortusz feletti döntés joga az anyáé, és ez a privát szférához való jogból ered. Lásd részletesebben: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/410/113/case.html>

⁷⁶ Vö.: FRIVALDSZKY JÁNOS: *Természetjog és emberi jogok* (Budapest: PPKE JÁK, 2010)

⁷⁷ A metafizika és az erőszak kapcsolatáról Derrida elméletében, lásd bővebben: JACQUES DERRIDA: *Violence and Metaphysics: An Essay on the Thought of Emmanuel Levinas In Writing and Difference* (London-New York: Routledge Classics, 2002) 97-192. o.

⁷⁸ CORNELL i. m. 115. o.